

مقامات امام هادی علیه السلام در زیارتنامه آن حضرت

مجتبی حیدری^۱

چکیده

امام هادی علیه السلام، پیشوای دهم شیعیان و عهده دار هدایت انسان‌ها بود، ایشان همانند سایر ائمه اطهار علیهم السلام، از صفات خاص و برجسته‌ای برخوردار است که او را شایسته این مقام گردانیده است. زیارتنامه آن حضرت بیان‌کننده برخی از مهم‌ترین این ویژگی‌هاست. مطابق این زیارتنامه، امام هادی علیه السلام دارنده صفات برجسته‌ای همچون پاکیزه و خالص‌شده، برگزیده خدا، سرّالله، امین‌الله، حبیب‌الله، حق‌الله، آل‌الله، زاهد پرهیزگار، و دارای مقام عصمت و دوری از هرگونه گناه و خطا و بهره‌مند از الطاف ویژه الهی است. هر یک از این ویژگی‌ها نیازمند توضیح مختصری است که در این مقاله به آنها پرداخته شده است.

کلیدواژه‌ها: امام هادی علیه السلام، زندگینامه امام هادی علیه السلام، زیارتنامه امام هادی علیه السلام.

۱. عضو گروه اخلاق و اسرار پژوهشکده حج و زیارت.

اهل بیت علیهم السلام از جایگاه رفیعی در نظام آفرینش برخوردارند. آنان گل سرسبد عالم امکان، مقربان درگاه خداوند و هدایتگران ظاهری و باطنی انسان‌ها هستند؛ به همین دلیل، خداوند به انسان‌ها دستور می‌دهد که آنان را دوست داشته باشند و محبت آنان را در دل خود پیورانند. (شوری: ۲۳) یکی از نشانه‌های محبت و دوستی ایشان، زیارت مرقد مطهر آن بزرگواران است که در احادیث بسیار مورد سفارش قرار گرفته است. (ر.ک: ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۱۰ به بعد)

برای زیارت آن بزرگواران، زیارتنامه‌های متعددی وارد شده که حاوی معارف بلندی درباره جایگاه اهل بیت علیهم السلام در نظام آفرینش است. این مطلب درباره امام هادی علیه السلام و زیارتنامه وارد شده برای آن حضرت نیز صادق است. در این زیارتنامه، ویژگی‌های برجسته‌ای برای ایشان برشمرده شده است که آگاهی از آنها ما را با مقام و جایگاه اهل بیت علیهم السلام بیشتر آشنا می‌کند. از این رو در این مقاله، پس از بیان مختصر زندگینامه امام هادی علیه السلام، به بررسی و توضیح مختصر ویژگی‌های آن حضرت در زیارتنامه وارد شده برای ایشان خوا پرداخت.

نگاهی اجمالی به زندگی امام هادی علیه السلام

امام علی بن محمد النقی الهادی علیه السلام، دهمین امام شیعیان و فرزند امام جواد علیه السلام است. او از سال ۲۲۰ تا ۲۵۴ قمری، به مدت ۳۴ سال، عهده‌دار مسئولیت امامت بود. امام هادی علیه السلام با چند تن از خلفای عباسی، از جمله متوکل، همزمان بود و بیشتر سال‌های امامت را در سامرا تحت نظارت حاکمان عباسی سپری کرد.

از امام هادی علیه السلام، احادیثی در امور اعتقادی، تفسیر، فقه و اخلاق و همچنین درباره مباحث کلامی - همچون تشبیه و نزیه و جبر و اختیار - روایت شده است. چندین دعا و زیارتنامه نیز از ایشان بر جای مانده است که مشهورترین آنها، زیارت جامعه کبیره است. این زیارت، دارای سند صحیح و در بالاترین درجه بلاغت قرار دارد و متضمن مفاهیم بسیار عالی است.

از دیگر زیارات بر جای مانده از امام هادی علیه السلام، زیارت غدیریه است که در آن، هم خصوصیات و ویژگی های امام علی علیه السلام و هم حادثه غدیر ذکر شده است.

به دلیل فشار شدید حاکمان عباسی و خفقانی که خلقای عباسی ضد آن حضرت ایجاد کرده بودند، امکان ارتباط گسترده آن حضرت با شیعیان وجود نداشت. از این رو ایشان از طریق نامه نگاری و به واسطه سازمان وکالت - که از زمان امامان پیشین شکل گرفته و گسترش یافته بود - با شیعیان ارتباط داشت. برخی از اصحاب او عبارتند از: عبدالعظیم حسنی، عثمان بن سعید، ایوب بن نوح و حسن بن راشد.

امام هادی علیه السلام، سال ۲۵۴ قمری در شهر سامرا به شهادت رسید. پس از شهادت، امام حسن عسکری علیه السلام بر پیکر آن حضرت نماز گزارد و پس از تشییع جنازه، ایشان را در منزل خویش به خاک سپرد.

برخی از منابع اهل سنت، علم، شرافت، سخاوت، زهد و عبادت امام هادی علیه السلام را مورد تمجید قرار داده اند. (ر.ک: ذهبی، ۱۴۱۳ق، ج ۱۳، ص ۱۲۱؛ همو، ۱۹۸۴م، ج ۲، ص ۱۲؛ ابن کثیر، ۱۴۱۱ق، ج ۱۱، ص ۱۵)

یکی از منابع شناخت ما از اهل بیت علیهم السلام، مطالعه زیارتنامه های ایشان است. در این زیارتنامه ها، معارف و آموزه های بسیار بلندی نهفته است که تأمل در آنها، شناخت ما را از اهل بیت علیهم السلام و جایگاه آنان افزایش می دهد. این مطلب درباره زیارتنامه امام هادی علیه السلام نیز کاملاً صادق است.

برای امام هادی علیه السلام چند زیارت نقل شده که یکی از مهم ترین آنها، در کتاب مصباح الزائر سید بن طاووس و نیز بحار الانوار علامه مجلسی آمده است. هر چند زیارتنامه مزبور از امام معصوم خاصی نقل نشده، اما نقل آن توسط سید بن طاووس در کتاب مصباح الزائر، می تواند دلیل بر اعتبار و ایگاه آن باشد.

این زیارتنامه حاوی عابیر بسیار بلندی درباره آن حضرت است. محتوای زیارتنامه مذکور را می توان به دو بخش تقسیم کرد: یک بخش، فقراتی که به مقام امام هادی علیه السلام می پردازند و

بخش دیگر، فقراتی که جایگاه آن حضرت نسبت به سایر انسان‌ها را مورد توجه قرار می‌دهند. باید دانست سجایا و مقاماتی که در این زیارتنامه به امام هادی علیه السلام نسبت داده شده، صرفاً به ایشان اختصاص ندارد؛ بلکه درباره سایر ائمه بزرگوار علیهم السلام نیز صادق است. هرچند ممکن است برخی از این ویژگی‌ها در یک یا چند امام تبلور بیشتری داشته باشد، در سایر ائمه اطهار علیهم السلام نیز وجود دارد. در ادامه به شرح مختصر برخی از فقرات زیارت امام هادی علیه السلام می‌پردازیم:

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا صَفِيَّ اللَّهِ

واژه «صفی» از ماده «صفو» به معنای خالص و برگزیده شده است. (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق، ص ۴۸۷) خداوند ا بیت عصمت و طهارت علیهم السلام را از هرگونه ناخالصی، پاکیزه و خالص گردانیده و برای خود برگزیده است.

از القاب حضرت آدم علیه السلام، «صفی الله» یا «صفوة الله» است؛ چنان که در قرآن کریم آمده است: ﴿إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ﴾؛ (آل عمران: ۳۳) خداوند، آدم و نوح و آل ابراهیم و آل عمران را بر جهانیان برتری داد.

همچنین در بسیاری از زیارتنامه‌ها به آن حضرت چنین سلام داده می‌شود: «السَّلَامُ عَلَيَّ آدم صَفْوَةَ اللَّهِ»؛ (ابن مشهدی، ۱۴۱۹ق، ص ۲۱۸). «سلام بر آدم، بنده خالص و برگزیده خدا». درباره برخی از امامان علیهم السلام نیز با این تعبیر، سلام وارد شده است؛ از جمله در زیارتنامه امام هادی علیه السلام، آن حضرت را خالص و برگزیده خداوند (صَفِيَّ اللَّهِ) دانسته و به او سلام می‌دهیم. این سلام، با تعبیر دیگر «السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا صَفْوَةَ اللَّهِ» نیز تکرار شده است.

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سِرَّ اللَّهِ

«سِرَّ الله» بودن امام هادی علیه السلام و نیز سایر ائمه اطهار علیهم السلام، به معنای آن است که خداوند وجود آن بزرگواران را در درجه‌ای از علو و بلندی و به گونه‌ای خاص آفریده که انسان‌های عادی از شناخت آن عاجزند. لذا به عنوان «سِرَّ الله» شناخته می‌شوند. در واقع وجود ایشان، سری از اسرار خداوند است که درک آن برای بقیه انسان غیر ممکن است.

همچنین با توجه به اینکه معصومان علیهم السلام از لاترین ظرفیت وجودی برخوردارند و پیامبر و امامان علیهم السلام گل سرسبد معصومان هستند، بیشترین ظرفیت‌ها را برای گیرندگی اسرار حق دارند. بدین ترتیب آنها حافظان اسرار الهی هستند. لذا در برخی تعبیر زیارتنامه‌ها و روایات، از ائمه اطهار علیهم السلام با عنوان «حَفَظَةُ سِرِّ اللَّهِ» (حافظان اسرار الهی) نام برده شده است. (ابن بابویه، ۱۴۱۳ق، ج ۲، ص ۶۱۰) امام صادق علیه السلام نیز امام معصوم را این‌گونه معرفی می‌فرماید:

اَسْتَوَدَعُهُ سِرَّهُ وَاسْتَحْفَظُهُ عِلْمَهُ وَاسْتَحْبَاهُ حِكْمَتَهُ وَاسْتَرْعَاهُ لِدِينِهِ وَانْتَدَبَهُ لِعَظِيمِ أَمْرِهِ وَ أَحْيَا بِهِ مَنَاهِجَ سَبِيلِهِ وَفَرَائِضَهُ وَحُدُودَهُ. (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۱، ص ۲۰۴)

راز خود را بدو سپرد و بر علم خویش نگهبانش کرد و حکمتش را در او نهفت و سرپرستی دینش را از او خواست و برای امر بزرگش او را طلبید و راه‌های روشن و احکام و حدود خویش را با او زنده کرد.

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَمِينَ اللَّهِ

«امین» به کسی گفته می‌شود که مورد اطمینان و مصون از خیانت باشد. اثبات این صفت برای کسی، مقام بلندی برای او، و نشانه آن است که صاحب آن دارای مرتبه‌اعلای ایمان و یقین و اطمینان نفس است؛ به گونه‌ای که از دستبرد هوای نفس و شیطان، محفوظ، و از هر جهت، هم از جنبه علم و تن حقایق از مبدأ متعال و هم از حیث عمل و هم از جهت صفات، مورد وثوق خدای متعال است. هنگامی که زائر در برابر یکی از ائمه علیهم السلام می‌ایستد، اگر به مقام امنی که ایشان دارند، توجه داشته باشد و به ایشان سلام دهد، ارتباط روحی خود را با حقیقت ایشان برقرار کرده است. زیارت معروف امین الله که در مراقد مطهر ائمه اطهار علیهم السلام خوانده می‌شود، با این تعبیر شروع می‌شود: «السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَمِينَ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ».

امام هادی علیه السلام، مانند سایر ائمه اطهار علیهم السلام، امین الله است؛ یعنی خداوند آن حضرت را امین خود قرار داده و ودایع مهمی را نزد آن حضرت به امانت گذاشته است. از این رو در اینجا به آن حضرت این‌گونه سلام می‌دهیم: «السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَمِينَ اللَّهِ».

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا آلَ اللَّهِ

استناد برخی از امور به خدا و به جهت بیان شرافت آن، پیش و پس از اسلام امری رایج بوده است؛ مانند: «روح الله» برای حضرت عیسیٰ علیه السلام (نساء: ۱۷۱) و «خلیل الله» برای حضرت ابراهیم علیه السلام. (فرات کوفی، ۱۴۱۰ق، ص ۲۲۲) علاوه بر افراد، برخی از مکان‌ها نیز به خداوند استناد داده شده است؛ مانند عنوان «بیت الله» برای کعبه. همه موارد مذکور به صورت صریح و یا ضمنی مورد تأیید اسلام قرار گرفته است.

عبیر «آل الله» نیز از جمله این تعابیر است. این تعبیر پس از حمله اصحاب فیل به کعبه، برای قریش به کار برده شد؛ زیرا وجود کعبه، در مکه و تحت مدیریت و حفاظت قریش، اعتبار والایی برای قریشیان بود. (مسعودی، ۱۳۸۴ش، ص ۱۱۴؛ ذهبی، ۱۴۰۹ق، ج ۱، ص ۲۵) امام صادق علیه السلام پیرامون این نامگذاری می‌فرماید: «قریش در میان عرب، آل الله نامیده شدند. آنها را آل الله گفتند برای آنکه در کنار بیت الله ساکن بودند». (ابن بابویه، ۱۴۰۰، ص ۲۸۶)

«آل الله» - در معنایی خاص‌تر و دقیق‌تر - بر آنانی صادق است که خود را وقف خداوند کرده و رضای او را بر رضای خود مقدم داشته‌اند و خواست الهی در همه اعمال آنان نمود دارد. (مازندرانی، ۱۳۸۲ق، ج ۷، ص ۱۷۲) تعبیر «آل الله»، تعبیری شرک‌آلود و به این معنا نیست که خداوند فرزندی داشته و اینان فرزندان او اند؛ همان‌طور که تعبیر «بیت الله» و «روح الله» به این معنا نیست که خداوند، خانه و روحی دارد. این نوع تعبیرها، تنها برای آن است که شرافتی را از این طریق به آنان منتقل کنیم. بنابراین چنین تعبیری بر افراد والامقامی مانند پیامبر صلی الله علیه و آله و آل بیت علیهم السلام به صورت ویژه صادق خواهد بود. در همین راستا امام حسین علیه السلام، خود و اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله را آل الله می‌خواند: «ما آل الله و وارثان رسول خدا ستیم». (ابن شهر آشوب، ۱۳۷۹ق، ج ۴، ص ۵۲) همچنین در برخی از زیارتنامه‌ها نیز خطاب به اهل بیت آمده است: «السَّلَامُ عَلَيْنُكُمْ يَا آلَ اللَّهِ». (شهید اول، ۱۴۱۰ق، ص ۱۶۲) در زیارتنامه امام هادی علیه السلام هم با تعبیر «آل الله» به آن حضرت سلام می‌کنیم.

السَّلَامُ عَلَيْنِكَ يَا خَيْرَةَ اللَّهِ

اهل بیت علیهم السلام گزیدگان خداوندند. آنان محو ذات خداوند هستند و آنی از او غافل

نمی‌شوند. خداوند نیز آنان را برای خود برگزید و مخصوص خود قرار داد. در برخی روایات از اهل بیت علیهم‌السلام به «خیره الله» تعبیر شده است؛ چنان‌که رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم به امام علی علیه‌السلام فرمود: «أَنْتَ يَا عَلِيُّ وَوَلَدَايَ خَيْرَةُ اللَّهِ مِنْ خَلْقِهِ»؛ (ابن بابویه، ۱۳۷۸ق، ج ۲، ص ۵۸) تو ای علی و دو فرزندم (امام حسن و امام حسین علیهم‌السلام) برگزیدگان خدا از میان بندگانش هستید.

این تعبیر در موارد متعدد در زیارتنامه‌ها وارد شده است؛ از جمله در زیارت پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم می‌خوانیم: «السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا خَيْرَةَ اللَّهِ»؛ (ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۲۰) «سلام بر تو ای برگزیده خدا». در زیارت امام حسین علیه‌السلام در روز عاشورا نیز چنین می‌خوانیم: «السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا خَيْرَةَ اللَّهِ وَابْنَ خَيْرَتِهِ»؛ (همان، ۱۳۵۶ش، ص ۱۷۶) «سلام بر تو ای برگزیده خدا و فرزند برگزیده او». چنان‌که در این فقره از زیارتنامه امام هادی علیه‌السلام مشاهده می‌کنیم، به ایشان نیز به عنوان برگزیده درگاه الهی سلام می‌دهیم.

امام هادی علیه‌السلام، همانند سایر ائمه اطهار علیهم‌السلام، نزد خداوند از جایگاه بسیار والایی برخوردار است و خداوند او را برگزیده و مورد عنایات ویژه خود قرار داده است. خداوند اهل بیت علیهم‌السلام را برای به ودیعه گذاشتن علوم و اسرار خود نزد آنان، برگزیده است؛ چنان‌که در زیارت جامعه کبیره آمده است: «وَ اِخْتَارَكُمْ لِسِرِّهِ». (ابن ابویه، ۱۴۱۳ق، ج ۲، ص ۶۱)

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا حَقَّ اللَّهُ

در این فقره از زیارتنامه امام هادی علیه‌السلام، از آن حضرت به عنوان «حق الله» یاد می‌شود. درباره این تعبیر، چند معنا قابل طرح است:

اول آنکه امام هادی علیه‌السلام حقیقتی است از جانب خدا که بندگان باید به آن اذعان، و او را تصدیق کنند. امام هادی علیه‌السلام حق است و از جانب خدا به عنوان امام و پیشوای مسلمانان معرفی شده است. سخنانی که آن حضرت می‌فرماید و دستوراتی که می‌دهد، همه حق‌اند و از جانب پروردگار هستند و لازم است بندگان، او را بپذیرند و از او اطاعت کنند.

دوم اینکه امام هادی حق الله است؛ نه حق‌الناس. همان‌طور که نماز و روزه و دیگر عبادات حق الله هستند و بندگان باید به آنها عمل کنند و در انجام آنها کوتاهی نکنند، امامت

امام هادی علیه السلام نیز حق الله است و واجب است بندگان به مقتضای آن گردن نهند و از آن حضرت اطاعت کنند. کوتاهی در این امر، گناهی بزرگ (همانند ترک نماز و روزه) است که کیفر الهی را به دنبال دارد.

هر دو معنا درباره امام هادی علیه السلام و دیگر ائمه علیهم السلام صادق است و آن امامان معصوم علیهم السلام از سویی حقیقتی از جانب خداوند هستند و از سوی دیگر، حق الله‌اند و دیگران باید از آنان اطاعت کنند.

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا حَبِيبَ اللَّهِ

واژه « بیب » در عربی، هم به معنای «مُحِب و دوست‌دارنده» و هم به معنای «محبوب و دوست‌داشته‌شده» آمده است. (ابن منظور، ۱۴۱۴ق، ج ۱، ص ۲۹۰) اهل بیت علیهم السلام به هر دو معنا، حبیب خداوند هستند؛ هم محب خدا و هم محبوب اویند؛ چنان‌که رسول خدا صلی الله علیه و آله در حدیثی اهل بیت علیهم السلام را أَحِبَاءِ خِدا معرفی کرده‌اند. (دیلمی، ۱۴۱۲، ج ۲، ص ۴۰۳-۴۰۴) همچنین در زیارتنامه بسیاری از اهل بیت علیهم السلام - مانند رسول خدا صلی الله علیه و آله، (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۴، ص ۵۵۲) امام علی علیه السلام (ابن قولویه، ۱۳۵۶ش، ص ۴۳) و امام حسین علیه السلام (ابن طاووس، ۱۴۰۹ق، ج ۲، ص ۷۱۲) - عبیر «السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا حَبِيبَ اللَّهِ» آمده است.

اهل بیت علیهم السلام روش‌های کسب محبت الهی مانند اطاعت و عبادت خدا، حسن خلق، دوری از دنیاطلبی و اعمال نیک (ری شهری، ۱۴۲۸ق، ص ۲۵۳-۲۷۶) را در بالاترین درجات آن انجام می‌دهند و از هر عملی که مانع کسب محبت الهی شود، اجتناب می‌ورزند؛ به همین دلیل، محبوب‌ترین افراد نزد خدایند. این مطلب درباره امام هادی علیه السلام نیز در بالاترین صورت آن، صادق است. از این رو در زیارتنامه امام هادی علیه السلام هم وارد شده است: «السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا حَبِيبَ اللَّهِ».

السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا الرَّاهِدُ التَّقِيُّ

«زهد» در لغت به معنای «بی‌رغبت شدن، روی باز گردانیدن از چیزی، پارسایی و ترک دنیا»، (دهخدا، ۱۳۷۳ش، ج ۸، ص ۱۱۴۷۷) و در اصطلاح به معنی «بی‌رغبتی و دل‌ن بستن به

ظاهر د ا به خاطر به دست آوردن آخرت و درجه بالاترش یعنی بی رغبتی به هر چیزی غیر از خدا، جهت جلب رضا و خشنودی و رضوان خداوند است. (انصاریان، ۱۳۸۶ش، ج ۸، ص ۱۳۸) روایات بسیاری از اهل بیت علیهم السلام در مدح و ستایش زهد و زاهدان و تشویق به زهد وارد شده است؛ از جمله، امام صادق علیه السلام فرمود:

مَنْ زَهَدَ فِي الدُّنْيَا اثْبَتَ اللَّهُ الْحِكْمَةَ فِي قَلْبِهِ وَ انْطَقَ بِهَا لِسَانَهُ وَ بَصَّرَهُ عُيُوبَ الدُّنْيَا دَاءَهَا وَ دَوَاءَهَا وَ أَخْرَجَهُ مِنَ الدُّنْيَا سَالِمًا إِلَى دَارِ السَّلَامِ. (کلینی، ۱۴۰۷ق، ج ۲، ص ۱۲۸)

کسی که در دنیا زهد ورزد، خداوند حکمت را در قلب او ثابت می گرداند و زبان او را به حکمت باز می کند و او را نسبت به عیوب دنیا و نیز بیماری و درمان آن بینا می سازد و او را به سلامت از دنیا به سوی دارالسلام بیرون می برد. امامان بزرگوار ما، از جمله امام هادی علیه السلام، در نهایت زهد و بی رغبتی به دنیا زندگی می کردند. آنان دل از این دنیا کنده بودند و تمام توجه شان معطوف ذات اقدس پروردگار بود و در این راه، تقوا و پرهیزگاری را پیشه خود ساخته بودند و یاد خدا و حضور در محضر او را دائماً تجربه می کردند. از این رو در این فقره به امام هادی علیه السلام به عنوان «زاهد پرهیزگار» سلام می دهیم.

السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّالِي لِلْقُرْآنِ

رسول خدا صلی الله علیه و آله، در حدیث ثقلین، ا بیت علیهم السلام را در مرتبه پس از قرآن قرار می دهد و می رماید:

إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ، أَحَدُهُمَا أَكْبَرُ مِنَ الْآخَرِ: كِتَابُ اللَّهِ حَبْلٌ مَمْدُودٌ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ، وَعِثْرَتِي أَهْلُ بَيْتِي، وَإِنَّهُمَا لَنْ يَفْتَرِقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضَ. (ابن حنبل، ۱۴۱۶ق، ج ۱۷، ص ۱۷۰)

من دو چیز گرانبها بین شما باقی می گذارم که یکی از آن دو بزرگ تر از دیگری است: [یکی] کتاب خدا که ریسمان کشیده شده از آسمان به زمین است و [دیگری]، عترت و خاندانم است و این دو هرگز از هم جدا نمی شوند تا در حوض کوثر بر من وارد شوند.

در ا فقره از زیارتنامه امام هادی علیه السلام نیز به آن حضرت این گونه سلام می دهیم: «سلام بر تو ای کسی که پس از قرآن قرار داری».

همچنین ممکن است «تالی» را به معنای «تلاوت ننده» بگیریم. در ا صورت، معنای این فقره از زیارتنامه این گونه خواهد بود: «سلام بر تو ای تلاوت ننده قرآن». مشخص است که تلاوت کردن قرآن توسط اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام، بسیار متفاوت از تلاوت آن توسط انسان های معمولی است؛ محتوای قرآن یم با گوشت و پوست اهل بیت علیهم السلام آ ته شده است. در یجه، تأثیر آن بر روح و جان آنان و همچنین بر عملکرد آنان بسیار بالاست.

وَأَشْهَدُ أَنَّكَ الْمُطَهَّرُ مِنَ الذُّنُوبِ، الْمُبْرَأُ مِنَ الْعُيُوبِ

از ویژگی های امامان معصوم آن است که از هرگونه گناهی پاک، و از عیبی مبرا هستند. امام، علاوه بر بیان احکام، مسـولیت رهبری و پیاده کردن احکام و حدود الهی را در جامعه بر عهده دارد. (الکاشف، محمدجواد نیه، دارالعلم ملایین، ج ۱، ص ۱۴۱) خداوند متعال در جواب درخواست حضرت ابراهیم علیه السلام می فرماید: ﴿لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ﴾؛ (بقره: ۱۲۴) «عهد من (امامت) به ظالمان نمی رسد»؛ چراکه «امام» یعنی پیشوایی که مردم در گفتار و کردار، از او پیروی می کنند. بنابراین امام ید از هرگونه گمراهی و گناه و عیبی معصوم باشد تا بتواند الگویی برای دیگران باشد و راهنما و هدایتگر آنان گردد. اگر امام جامعه، معصوم نباشد، نمی تواند راهنما و الگوی دیگران قرار گیرد و آنان را در مسیر سعادت ابدی هدایت کند. و امام هادی علیه السلام - که امام جامعه اسلامی پس از ائمه پیشین است - با تفضل الهی از نیروی عصمت برخوردار است؛ چنان که در زیارتنامه ایشان می خوانیم: «وَأَشْهَدُ أَنَّكَ الْمُطَهَّرُ مِنَ الذُّنُوبِ، الْمُبْرَأُ مِنَ الْعُيُوبِ»؛ «و شهادت می دهیم که تو از هر گناهی پاک و از عیبی مبرا هستی،

وَأَشْهَدُ أَنَّكَ... وَالْمُخْتَصُّ بِكَرَامَةِ اللَّهِ، وَالْمَوْهُوبُ لَهُ كَلِمَةُ اللَّهِ

اهل بیت علیهم السلام در سطح بالایی از عبودیت و اطاعت از خداوند قرار دارند؛ لحظه ای از یاد خدا غافل نمی شوند و جز به خدمت در آستان قدس ربوبی نمی اندیشند. از این رو خداوند

تفضلات ویژه‌ای را به آنان ارزانی می‌دارد. بهره‌مندی آنان از کرامات و الطاف الهی به حدی است که انسان‌های معمولی، گاه یارای درک آنها را ندارند. این مطلب درباره امام هادی علیه السلام نیز کاملاً صادق است. از این رو در زیارتنامه آن حضرت می‌خوانیم: «وَأَشْهَدُ أَنَّكَ... وَالْمُخْتَصَّ بِكَرَامَةِ اللَّهِ»؛ «و شهادت می‌دهم که تو... به دریافت کرامت‌های خاصی از سوی خداوند اختصاص یافته‌ای».

یکی از کرامت‌ها و تفضلات خاص الهی در حق امام هادی علیه السلام که در این زیارتنامه به آن پرداخته شده، بهره‌مندی از «کلمه الله» است. معنای «کلمه الله»، سخن، وعده و عمل خداوند است. همچنین گاه به یکی از افعال برجسته الهی نیز «کلمه الله» گفته شده است؛ همانند عیسی بن مریم که در قرآن چنین لقبی دارد. (قرشی، ۱۳۷۱ش، ج ۶، ص ۱۴۱) هر چند درباره منظور از «کلمه الهی» در اینجا که نسبت به بهره‌مند شدن امام هادی علیه السلام از آن شهادت می‌دهیم، جای بحث وجود دارد، اما آشکار است که منظور از آن، لطف خاصی است که از جانب خداوند به امام هادی علیه السلام ارزانی داده شده و موقعیت ممتازی برای آن حضرت در عالم معین کرده است. بهره‌مندی امام هادی علیه السلام از «کلمه الله» به حدی حائز ایت است که زائران نسبت به آن شهادت می‌دهند و در زیارت آن حضرت می‌گویند: «وَأَشْهَدُ أَنَّكَ... وَالْمَوْهُوبُ لَهُ كَلِمَةُ اللَّهِ»؛ «و شهادت می‌دهم که... کلمه الله [از سوی خداوند] تو هدیه شده است».

نتیجه‌گیری

آنچه از این مرور اجمالی زیارتنامه امام هادی علیه السلام می‌توان نتیجه گرفت چند مطلب است:

۱. امام هادی علیه السلام، مانند سایر ائمه اطهار علیهم السلام، از جایگاه بسیار رفیعی نزد خداوند برخوردار است. آن حضرت، امام برحق و پیشوای مسلمانان است و سیر سعادت ابدی را برای پویندگان آن نمایان ساخت.

۲. امام هادی علیه السلام، به عنوان راهبر جامعه از سوی خداوند متعال، از صفات بسیار برجسته‌ای برخوردار است. این صفات، از یک طرف حاکمی از مقام آن حضرت در نزد خداوند، و از طرف دیگر، نشان‌دهنده عظمت وجود ایشان است که او را میان انسان‌ها، خاص گردانیده

است؛ ویژگی‌هایی مانند: خالص‌شده، سرالله، آل‌الله، حق‌الله، حبیب‌الله، برگزیده خدا، زاهد و متقی، تالی کتاب خدا، معصوم از گناه و خطا، و بهره‌مند از تفضلات خاص الهی.

۳. اعتقاد به وجود چنین ویژگی‌هایی در امام هادی علیه السلام و سایر امامان اهل بیت علیهم السلام، دلیل بر اهمیت امامت نزد شیعیان، و به دنبال آن نشان‌دهنده جایگاه مترقی مذهب تشیع میان دیگر ادیان و مذاهب است. پیروان مذهب تشیع، با بهره‌مندی از این امامان بزرگوار - که واسطه میان خدا و خلق‌اند و بر اعمال و رفتار انسان‌ها حاضر و ناظرند - خود را یله و رها نمی‌بینند؛ بلکه برای خود پناه و پناهگاهی دارند که به آنان آرامش و امنیت را در این دنیای سراسر تراحم و تعارض، هدیه می‌دهد.

منابع

۱. قرآن کریم، ترجمه ناصح مکارم شیرازی.
۲. ابن بابویه (صدوق)، محمد بن علی (۱۴۱۳ق). من لا یحضره الفقیه، قم، جامعه مدرسین.
۳. _____، (۱۴۰۰ق). الأملی، چاپ نجم، بیروت، اعلمی.
۴. _____، (۱۳۷۸ق). عیون أخبار الرضا علیه السلام، چاپ اول، تهران، نشر جهان.
۵. اب حنبل، احمد بن محمد (۱۴۱۶ق). مسند الإمام أحمد بن حنبل، چاپ اول، بیروت، مؤسسة الرسالة.
۶. ابن شهر آشوب (۱۳۷۹ق). مناقب آل أبي طالب علیهم السلام، چاپ اول، قم، انتشارات علامه.
۷. طاووس، علی بن موسی (۱۴۱۷ق). إقبال الأعمال، چاپ دوم، تهران، دار الکتب الإسلامیه.
۸. _____، (۱۴۱۷ق). مصباح الزائر، تحقیق مؤسسة آل البيت لإحياء التراث، قم، مؤسسة آل البيت لإحياء التراث.
۹. ابن قولویه، عفر بن محمد (۱۳۵۶ش). کامل الزیارات، چاپ اول، جف اشرف، دار المرتضویه.
۱۰. ابن کثیر، إ عیل بن عمر (۱۴۱۱ق). البداية والنهاية، بیروت، بة المعارف.
۱۱. ابن مشهدی، محمد بن جعفر (۱۴۱۹ق). المزار الكبير، قم، انتشارات جامعه مدرسین.
۱۲. ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۴ق). لسان العرب، تحقیق و تصحیح جمال الدین میردامادی، چاپ سوم، بیروت، دارالفکر / دار صادر.
۱۳. انصاریان، حسن (۱۳۸۶ش). عرفان اسلامی، تحقیق محسن فیض پور و محمد جواد صابریان، قم، انتشارات دار العرفان.
۱۴. دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۳ش). لغتنامه، چاپ اول، تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
۱۵. ذهبی، محمد بن احمد (۱۴۰۹ق). تاریخ الاسلام، چاپ دوم، تحقیق عمر عبدالسلام دمری، بیروت، دار الکتب العربی.
۱۶. _____، (۱۹۸۴م). العبر فی خبر من غیر، تحقیق صلاح بن المنجد، اعة الثانية،

كويت، مطبعة حكومة الكويت.

١٧. _____ ، (١٤١٣ق). سير أعلام النبلاء، تحقيق شعيب الأرنؤوط و محمد نعيم العرقسوسى، الطبعة التاسعة، بيروت، مؤسسة الرسالة.
١٨. راغب اصفهاني، بين بن محمد (١٤١٢ق). مفردات الفاظ القرآن، چاپ اول، بيروت - دمشق، دار الملم - دار الشامية.
١٩. رى شهري، محمد (١٤٢٨ق / ١٣٨٦ش). المحبة فى الكتاب و السنة، باهمكارى محمد تقديرى، قم، مؤسسة دار الحديث.
٢٠. ابن طاووس، على بن موسى (١٣٧٥ش). مصباح الزائر، قم، مؤسسه آل البيت عليه السلام.
٢١. شهيد اول، حمد بن مكى (١٤١٠ق). المزار فى كيفية زيارات النبى و الأئمة عليهم السلام، چاپ اول، قم، مدرسه امام مهدي عليه السلام.
٢٢. فرات كوفى، ابوالقاسم (١٤١٠ق). تفسير فرات، چاپ اول، تهران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت ارشاد اسلامى.
٢٣. قرشى، على اكبر (١٣٧١ش). قاموس قرآن، چاپ ششم، تهران، دار الكتب الاسلامية.
٢٤. كلينى، محمد بن يعقوب (١٤٠٧ق). الكافى، چاپ چهارم، تهران، دارالكتب الاسلامية.
٢٥. مازندراني، حمدصالح بن احمد (١٣٨٢ق). شرح الكافى (الأصول و الروضة)، تحقيق ابوالحسن شعراني، چاپ اول، تهران، المكتبة الإسلامية.
٢٦. مجلسى، محمدباقر بن محمدتقى (١٤٠٣ق). بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار، چاپ دوم، بيروت، دار إحياء التراث العربى.
٢٧. مسعودى، لمى بن حسين (١٣٨٤ش). إثبات الوصية للإمام على بن أبى طالب عليه السلام، چاپ سوم، قم، انتشارات انصاريان.

تأثیر تفکر عثمانیه بر ابن تیمیه در تقابل با راویان فضایل اهل بیت علیهم السلام

محمد محسن مروجی طبسی^۱

چکیده

دیدگاه تند و زننده ابن تیمیه در مورد راویان فضایل اهل بیت علیهم السلام، با اینکه از جمله مسائلی است که اخیراً به صورت مستقل و غیر مستقل، مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته، ولی وجود تحلیل‌های متفاوت، قضاوت درباره نگاه ابن تیمیه نسبت به راویان فضایل اهل بیت را با مشکل روبه‌رو ساخته است. گروهی با رویکرد رجالی و گروهی دیگر با رویکرد کلامی، این نگاه تند و زننده ابن تیمیه نسبت به راویان فضایل اهل بیت علیهم السلام را تحلیل کرده‌اند.

این مقاله می‌کوشد با ارائه رویکرد تاریخی، دیدگاه تند ابن تیمیه نسبت به راویان فضایل اهل بیت علیهم السلام را توصیف و تحلیل کند.

کلیدواژه‌ها: راویان فضایل اهل بیت علیهم السلام، اهل سنت، ضد عثمانیه، عثمانیه، ابن تیمیه.

۱. دانش‌آموخته حوزه علمیه قم و دکتری شیعه‌شناسی دانشگاه ادیان و مذاهب.